

Sağlıklı Kent Planlamasında Kentlilik Bilincinin Yeri ve Önemi

H. Burçin HENDEN ŞOLT¹

¹Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Alaplı MYO Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü,
burcinhenden@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1570-5356

Özet: Kentler dinamik yapıya sahip yaşam alanlarıdır. Bu dinamiklik kentlilerle kentin arasındaki ilişkiyi her daim taze tutmaktadır. Kentlerde yaşayan nüfus arttıkça bireylerin kentle kurduğu bağ daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Kentlilerin yaşadıkları yere aidiyet hissini taşımaları, o kentten haberdar olma istekleri, kente dair koruma ve kollama taleplerinin varlığı kentlilik bilincinin bulunduğu dair işaretlerdir. Kentlilik bilinci birey-mekân ilişkisinin sadece fiziksel olmadığını önemli bir göstergesidir. Bu bağın mekânı kullanmaktan gelen fiziksel durumun ötesinde; sosyokültürel, psikolojik ve ekonomik faktörleri mevcuttur. Kentsel mekanlarla kentlilerin arasındaki bağın güçlü olması, yaşam kalitesi unsurları gereği kentsel hizmet sunumuna da bağlıdır. Hizmetlerin sağlıklı ortamlar yaratması kentli memnuniyetine olumlu yansıtılabilir. Sağlıklı kent kavramı; Dünya Sağlık Örgütü tarafından ortaya atılan çağdaş kentleşme hareketidir. Kent ve birey bağını kuvvetlendiren bir yapısı vardır. Bu çalışma kent, kentlilik bilinci ve sağlıklı kent kavramlarını farklı yönleriyle ele almayı amaçlamaktadır. Sağlıklı kent oluşturabilme göstergeleri ile kentlilik bilinci faktörleri arasındaki etkileşimi irdelemektedir. Sağlıklı kent olabilmek adına yapılacak yerel ve bölgesel ölçekte yönetim ve politika planlaması; kentli bilinci bakımından da etkiler içerecektir. Kentlerdeki yaşamın iyileştirilmesine dair yapılan yatırımlar toplumda sürdürülebilir bir bağın kurulabilmesine olumlu etkiler taşıyabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentlilik Bilinci, Sağlıklı Kent, Yönetişim

The Place and Importance of Urban Awareness in Healthy Urban Planning

Abstract: Cities are dynamic living spaces. This dynamic always keeps the relationship between the city and the city fresh. As the urban population increased, the connection that individuals formed with the city began to be discussed more. The fact that individuals carry a sense of belonging, their desire to be aware of this city, the existence of demands for protection and protection of the city is a sign that there is awareness of urbanity. Urban awareness is an important indicator that the relationship between individual and space is not just physical. This bond has socio-cultural, psychological, and economic factors beyond the physical condition that comes from using space. The strong connection between urban spaces and urban people also depends on the provision of urban services due to quality-of-life elements. The fact that services create healthy spaces can be positively reflected in urban satisfaction. The concept of a healthy city is a modern urbanization movement put forward by the World Health Organization. It has a structure that strengthens the bond of the city and the individual. This study aims to address the concepts of urban, urban awareness and healthy city in different aspects. It examines the interaction between indicators of healthy urban development and factors of urban awareness. Governance and policy planning on a local and regional scale, which will be carried out to become a healthy city, will also have consequences in terms of urban awareness. Investments in improving life in cities will have positive effects on establishing a sustainable bond in society.

Key Words: City, Urban Awareness, Healthy City, Governance

1. GİRİŞ

Kentlerin hızlı değişen yapısı nüfus yoğunluğu, kültürel çeşitlilik, uzmanlaşma ve denetim mekanizmalarının varlığı gibi nedenlerle dinamizmini korumaktadır. Kırdan kente göçün önemli nedenlerinden olan ekonomik canlılık, iş imkânı, eğitim ve sağlık olanaklarındaki fırsatlar; sürecin devamında kentte yaşanan sorunların nedeni haline de gelebilmektedir. Plansız kentleşme, nüfus yoğunluğu, kentsel yoksulluk gibi sorunlar bireyle mekân arasındaki ilişkiyi zedeleyebilmektedir. Kentler sadece fiziki anlamda organize edilmiş mekân kurgusu olmanın ötesinde; kendi yaşam kültürleriyle karakter kazanabilen yaşam alanlarıdır. Yaşayanların kentle olan bağının kuvvetlenmesinde kent yönetimlerinin hizmet planlama ve organizasyonunun rolü olabilmektedir.

Kente dair farkındalık, haberdarlık ve sorumluluk duygularının oluşturulması ve güçlendirilmesi yönünde planlanan politikaların önemli etkenleri görülebilmektedir. Genel anlamda "kentlilik bilinci" olarak adlandırabileceğimiz olgu kent bilim literatüründe farklı uzmanlar tarafından ele alınmıştır. Ercoşkun ve diğerlerine göre (2016); kentlilik bilinci kavramı, kentleşme, kentlileşme ve kent kültürünün kesişme noktasındadır.

Mutlu ve Özyayın (2011) ise kentlilik bilincini göç etmiş kesimin kente uyumlanması süreci bakımından ele almış; kente özgü tutum ve davranışların gelişmesi yönüyle irdelemişlerdir. Esasen kentle uyumlanma süreci, bireylerin geçmiş yaşam edinimleri ile mevcut kentsel hizmetlerin kullanımı arasındaki etkileşiminden doğabilmektedir. Bu durum bir kabullenme,

uyumlanma, sempati, benimseme, aidiyet ve koruma dürtülerinin yolculuğu ile oluşmaktadır.

Kentlerdeki hizmet sunumlarından sorumlu olan kamu tüzel kişiliği olarak yerel yönetimler çağdaş yaşamın getirdiği yenilikleri uygulama alanlarına yansıtılmaktadırlar. Böylece hem zaman adaptasyon hem de kentli memnuniyeti açısından önemli bir durumdur. Sağlıklı kent yaklaşımı da çağdaş kent planlama tutumlarından biridir. Bu çalışma, sağlıklı kent yaklaşımını kentlilik bilinci ile olan etkileşimi bakımından irdelemektedir. Günümüzde kentlilerin bireysel olarak yaptıkları fiiller, kentsel yaşama katılma ve uyumlanma açısından önemlidir. Kente katılma arzusu, kentten haberdarlık isteği ve de bu farkındalıkla kendini sorumlu hissetme hali "kentlilik bilinci" olgusunun varlığını göstermektedir. Sağlıklı kent gibi yaklaşımların başarıya ulaşabilmesi için kentliler tarafından benimsenmesi önemlidir. Prensipler açısından bakıldığında sağlıklı kent tavrının sürdürülebilmesi için kentlilik bilincine sahip kentlilerin önemi anlaşılmaktadır.

1. KENTLİLİK BİLİNCİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kentlilik bilinci kavramına "kentli" ve "bilinç" sözcükleri üzerinden yaklaşmak doğru olacaktır. Kentlilik fiziki açıdan kentte yaşama halinin ötesinde; kentsel yaşamın getirdiği sosyal normlara uyumlanma halinin bir göstergesidir. Başka bir deyişle kırsal yaşamdan kente göç etmiş bir bireyin "kentli" olma hali o şehirle arasındaki ilişkiyle şekillenmektedir. Böylece birey ve kent arasındaki etkileşim, mekânsal açıdan kullanımın dışına taşarak, toplumsal yapıyı anlama, davranış normları geliştirme, kente adaptasyon sürecini beraberinde getirmektedir. Bilinç ise farkında olma halidir. Öyleyse kentlilik bilinci; "kentsel yaşamla birey arasında farkında olarak yaşanan bir etkileşim sürecidir". Neyi neden yaptığını bilmek; kentten haberdar olmak, gündemi takip etmek, o kentin gelişimine katkıda bulunma isteğini taşımak ve bunun için çaba sarfetmek kentlilik bilincinin basamakları olarak sıralanabilir.

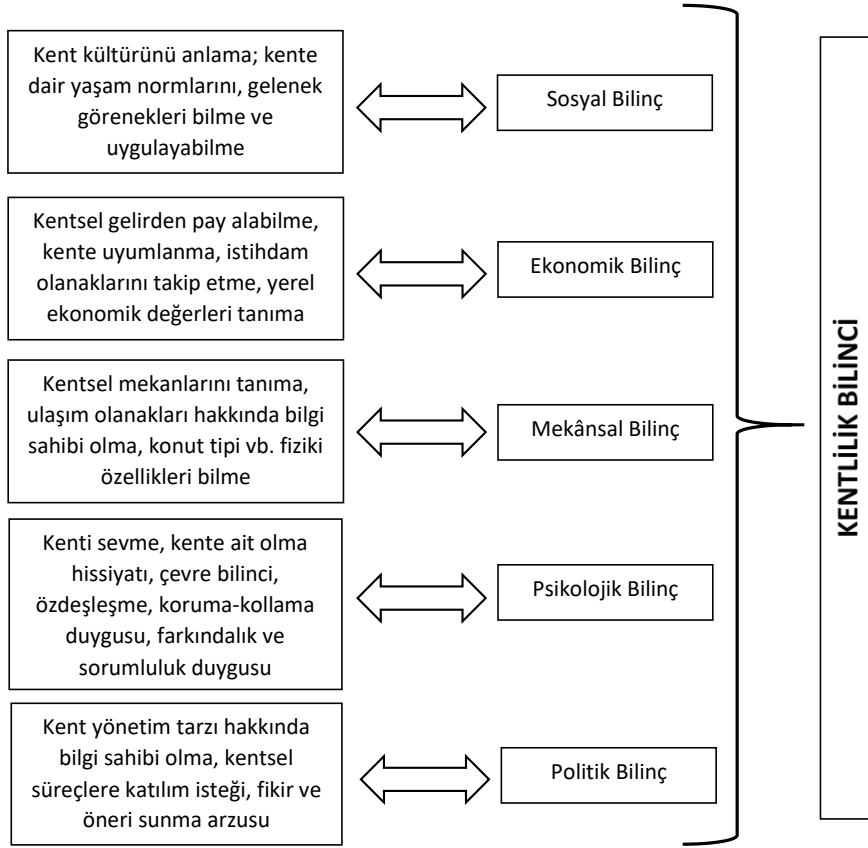
Kentsel alanda yaşayanlardaki yabancılaşma ve sorumluluk almaktan kaçınma durumunun kente olumsuz yansımalarının olabileceği açıktır. Kentlilik bilinci bu durumun zıttı olarak; kentlilerin ortak değerlerine sahip çıkabilmeleri, aidiyet hissetmeleri, düşünce belirtmeleri ve katılımcı olmaları anlamını taşımaktadır. Geyik'e göre (2010) kentlilik bilincinin oluşum sürecinde yaşın önemli bir etkisi vardır.

Eğitim sürecine yatkınlık bakımından daha genç yaşta bireylerde kentlilik bilinci oluşumunun rahatlığına değinmektedir. Aynı şekilde kentte bulunan kurumlarla olan ilişki güçlendikçe kentlilik bilinci kazanımlarının daha iyi gelişebildiğinden bahsetmektedir. Ekonomik açıdan ele alındığında bireylerin gelir durumuna göre kentlilik bilinci oluşumlarında farklılıklar görülebileceğini belirten çalışmalar mevcuttur. Örneğin Mutlu ve Özaydın'ın çalışmasında (2011); özellikle kırdan göçle kente gelenlerde hızlı biçimde kentlilik bilinci geliştirmenin etkili yollarından birisinin onlara sağlanacak ekonomik ve sosyal olanaklar olduğu belirtilmektedir. Aynı bakış açısıyla Lipovac ve diğerleri (2019) katılımcılık ruhunun kentlilik bilincinin geliştirilmesindeki önemine vurgu yapmışlardır.

Bireyin kentin içinde kendini konumlandığı noktaya bağlı olarak; fiziki, toplumsal, ekonomik, psikolojik ve politik katmanları olan bir kavram olarak ele alınabilmektedir. Fiziksel kentlilik bilinci kentsel mekanların fiziki niteliklerine dair algı sürecinin yerleşmesiyle ilintilidir. Bu mekanlara dair eleştirel bakış getirilmesi, koruma-kollama hissiyatının gelişmesi fiziki ve psikolojik bakımdan kentlilik bilincini yansıtabilmektedir. Toplumsal açıdan kentlilik bilincinin basamaklarından biri aidiyet duygusudur. O kent kültürünü özümseyebilmek; buna uygun sosyal normlara ayak uydurabilmek ve de gündemi takip edebilmek toplumsal kentlilik bilincinin yansımasıdır. Şekil 1'de kentlilik bilincinin varlığı için olması gereken nitelikler gruplar halinde açıklanmıştır. Bunlara ulaşan yol haritası ise anlama, özümseme, farkındalık, denetim ve sorumluluk duygularının tamamını içermektedir.

Kentlilik bilinci için nerede doğduğu değil; hangi kenti benimsediği önem taşır. Başka bir deyişle birey farklı bir kentte doğmasına rağmen; başka bir kente dair özümseme, benimseme, aidiyet ve koruma hissiyatındaysa bütünsel olarak kentlilik sürecinde büyük ilerleme kaydetmiş sayılmaktadır (Keskin, Sağocak, Vural Arslan, 2015) Kentlilik bilinci insanın beden ve ruh bileşiminin toplumsal yaşamdaki yansımasının irdelenebilmesi hallerinden biridir. Sosyal bir varlık olan insan, kentle bütünleşebilme durumunu o kenti anlamak, bilmek, uyumlanmak, ait hissetmek, korumak, denetlemek güdüleriyle geliştirmiş olacaktır. Bu sürecin tamamlanma halini "kentlilik bilinci" olarak tanımlayabiliriz.

Şekil 1: Kentlilik Bilincine Dair Kavramlar

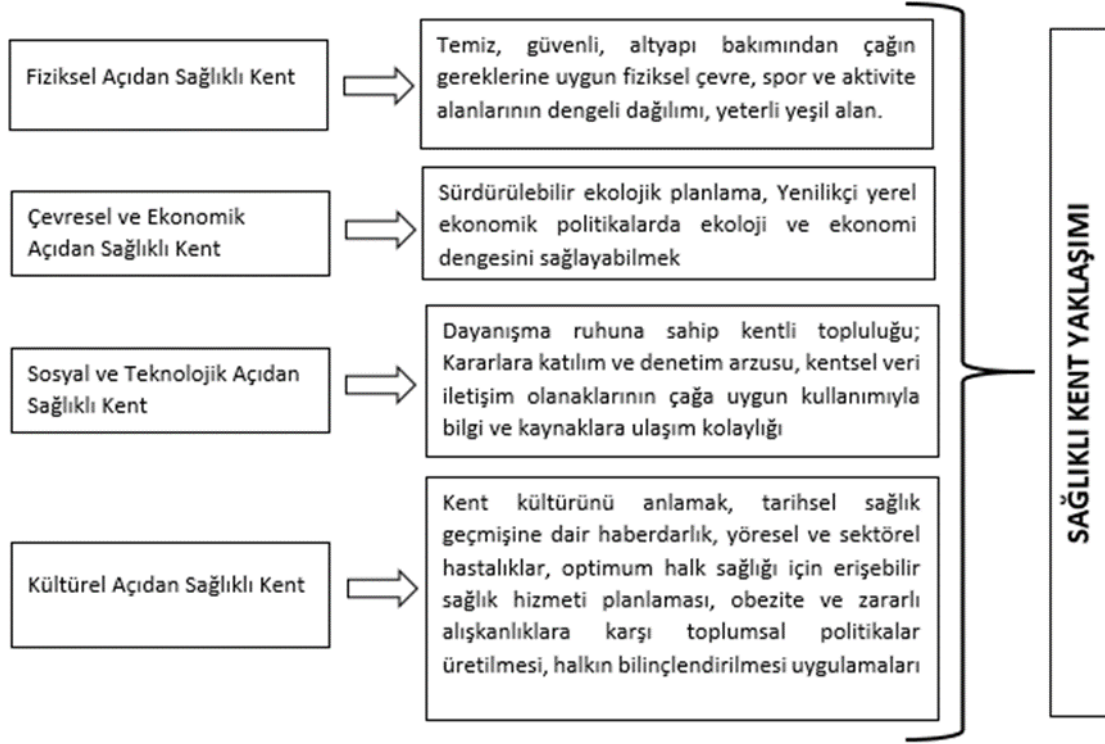

2. SAĞLIKLI KENT YAKLAŞIMI

Kentler yaşanılan çağa ayak uydurma sürecinde farklı uygulamaları hayata geçirebilmektedirler. Sağlıklı kent olgusu bunlardan biridir. Sağlıklı kenti "sağlık" tanımından yola çıkılarak salt sağlık olanakları bakımından değerlendirmek kavramın anlamını daraltmaktadır. Çünkü sağlıklı kent yaklaşımı bütünsel bir yaklaşımdır. Hayatın genelinde sunulan kentsel hizmetlerin planlama ve uygulama alanlarına sağlıklılaştırma açısından getirilebilecek iyileştirme faktörlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bireyin fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı olma hali; yaş, cinsiyet ve genetik faktörün ötesinde yaşam alışkanlıklarına bağlı olarak değişebilmektedir. Sağlıklı kent yaklaşımı bu noktada devreye girmektedir.

Kent yönetimlerine yasal olarak verilen görevlerin; bireylerin erişilebilirliği açısından dengelenerek, mekânsal, sosyal, ekonomik ve ekolojik iyileştirmeye dayalı uygulanması sağlıklı kent olma politikasının temelidir. Edwards ve Tsouros (2008) kentlilerin fiziki aktivitelerinin artırılması yolunda fırsatlar sunan; sosyal ve mekânsal kullanımı artırmayı hedefleyen kenti "sağlıklı kent" olarak tanımlamışlardır. Şekil 2'de T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın (2017) sağlıklı kentlerin nitelikleri konusunda belirttiği hususların, farklı tip kentsel hizmetler bakımından kategorize edilmiş hali görülmektedir. Bu tabloyla; sağlıklı kent olabilmek için bütünsel bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu anlaşılabilmektedir.

Şekil 2: Sağlıklı Kent Yaklaşımı Kavram Matrisi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre; sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak anayasal bir haktır. Ayrıca çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir. Bu açıdan bakıldığında sağlıklı kent hareketi anayasal bir hakkın elde edilmesi olarak değerlendirilebilir. Sağlıklı Şehirler Hareketi, Dünya Sağlık Örgütü tarafından kentlerin sağlık göstergelerini belirlemek ve bu göstergeleri olumsuz etkileyen faktörlere çözüm üretmek amacıyla 1986 yılında başlatılan bir projedir.

Herkes İçin Sağlık (HİS) prensipleri ışığında şehirde yaşayan insanların fiziki, sosyal, psikolojik, çevresel refahlarını geliştirmeyi amaçlayan uzun dönemli bir kalkınma projesidir (SKB, 2021). Tarih aralıkları belirlenerek evrelerle çalışmalar planlanmış ve sonrasında uygulamalar bilimsel toplantılarda tartışılmıştır. 2014-2018 yılları arasında kapsayan 6.evrenin sonunda dünya genelinde "Sağlıklı Şehirler Projesi" üyesi şehir sayısı 1400'e yakındır. Yedinci evre 2019-2024 yılları arasında kapsamaktadır. Şubat 2018 Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağı Belediye Başkanları Zirvesi'nde Türkiye dahil 52 Avrupa ülkesince "Kopenhag Belediye Başkanları Mutabakatı" kabul edilmiştir (HWN, 2021). Zirvede kent kalkınması için sağlık ve refahın önemine dikkat çekilmiştir. Kopenhag mutabakatı 2030 yılı Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi

maddelerinin sağlıklı kentler için önemini vurgulamaktadır.

Ülkemizde sağlıklı kentlerin oluşturulma çabalarının anlaşılması ve uygulamaların artırılması için yasal bir zemin yaratılması düşünülmüş ve 2004'te Resmî Gazete 'de konuyla ilgili girişim yayınlanmıştır. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği; kentlerde sağlığı ilgilendiren konularda eğitimler düzenlemekte ve bilimsel çalışmalar yapmaktadır. Birlik, Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağının üyesidir (SKB, 2021). Sağlıklı kent olabilmek için; sağlıklı toplum olabilmek basamaklarını organize etmek gereklidir. Bunun için kentsel yerel değerlerin iyi anlaşılması; yerel ve sosyal kalkınma için doğru istihdam politikalarının geliştirilmesi iyi olacaktır. Tüm bu sürece hâkim olması gereken nitelik sürdürülebilirliktir.

Ekoloji ve ekonomi dengesinin yaratılabildiği; kentsel hizmetlerin erişilebilirliğinin sağlandığı bir düzen kurulabilmelidir. Yerel yönetimine yüklenen yasal sorumlulukların her birinin sağlık bakımından değerlendirilerek planlanması kente değer katacaktır. Kent planlama vizyonunun sağlık tabanlı bir bakış açısıyla şekillenmesi, kentlerin geleceği için olumlu iyileşmeler getirecektir.

3. KENTLİLİK BİLİNCİ VE SAĞLIKLI KENT ETKİLEŞİMİ

2009 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından düzenlenen Kentleşme Şurası'nda kentlilik bilinci; kentte yaşayan bireylerin birbirlerini fark etmeleri, anlamaları ve farklılıklarını çeşitlilik olarak kabul ederek bu durumdan kent kültürü ve kentlilik adına ortak bir payda yaratma çabalarının tümü olarak tanımlanmıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009). Kentlilik bilinci tümevarım mantığıyla bireyden topluma ulaşan yolculuğun tamamıdır. Çünkü her bir kentlinin düşünsel yapısındaki değişim sürecinin kent yönetimleri tarafından desteklenmesi toplumsal çıkarlar bakımından bütünleştirici olabilmektedir. Öyleyse, o kentin her bireyinin mekanla ve kent kültürüyle olan bağının kuvvetlenmesi önemlidir. Belli bir bilinç düzeyine sahip olan kentlilerin oranının artışı; kent adına planlanabilecek yeni atılımların başarısını artıracaktır.

Yaşadığımız zaman dilimi, değişim dönüşüm süreçlerinin hız kazandığı bir çağdır. Kentlerin bundan etkilenmemeleri mümkün değildir. Kentsel değişimlere ayak uydurabilmek için vizyoner bir planlama anlayışına sahip olunabilmesi kıymetlidir. Kentin sahip olduğu toplumsal ve ekonomik kaynakların; sürdürülebilirlik mantığında kullanılması gelecek açısından zorunludur. Doğal ve tarihi çevreyi koruyan bir bakış açısına sahip kentlerin genel sağlık politikalarında başarılı olabileceği açıktır. Doğal afetlere karşı dirençli, istihdam politikalarında ekolojik düzenin sürdürülebilirliğini hesaba katan, kentsel altyapı hizmetlerinde yaşanabilirlik ölçütlerine titizlik gösteren kentler; sağlıklı şehir ortamına sahiptir. Kentin kullanıcılarına belli bir yaşam kalitesi sunmayı hedefleyen planlama anlayışında; güncel teknolojik verilerin kentsel sağlık için hizmetlere adapte edilmesi de önem taşımaktadır.

Sağlıklı kent yaklaşımında, toplumun her kesiminin "sağlıklı yaşam ortamı" bakımından yaşanabilir kentsel çevre ve toplumsal yapıya sahip olabilmesi önemlidir. Dezavantajlı grup olarak sayılabilecek çocuklar, yaşlılar, engelliler ve kentsel yoksulluğa maruz kalmış kimselerin kentsel hizmetlere erişebilirliğini garanti altına alabilmek sağlıklı kent yaklaşımı için ilke niteliğinde olmalıdır. Bunun gerçekleştirilmesi için de kentlilik bilincine sahip olunması işleri kolaylaştıracaktır. Çünkü kentsel aidiyete sahip bireylerin oluşturduğu topluluklarda dayanışma mantığıyla hedefe odaklanmada hız kazanılabilir. Toplumsal yeniliklere adaptasyon daha kolay olabilmektedir. Ayrıca yine kentlilik bilinci sayesinde gönüllülük esasına dayalı katılımçılık

ortamının yaratılması daha rahat organize edilebilecektir.

Çağdaş kent planlama yaklaşımlarından biri olan sağlıklı kentler, dünyadaki başarılı uygulamaların takibi, bununla ilgili iş birliği ve bilgi alışverişi yapılarak güçlenebilecektir. Bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü sağlıklı kent hareketini evreler halinde uygulamaktadır. Her evre için planlanan hedefler ve stratejiler bir ortak akılla yoğunlaşmaktadır. Üye şehirlerin deneyimlerinin yönetim mantığıyla ortak bir platformda paylaşılması; şeffaf biçimde çözüm önerileri getirilebilmesi ve tecrübelerin değerlendirilmesi sadece tek bir kent için değil; bütüne fayda sağlamak amacını taşır. Başka bir deyişle; dünya çapında sağlıklı kent yaklaşımı için hedeflenen düşünce; "bütünün iyiliği için, parçaların iyileştirilmesi"dir. Kentler fiziki, toplumsal, çevresel, ekonomik, politik ve psikolojik faktörlerin bütünleşmesi ile olumluya doğru yol alabilmektedir. Bu faktörlerin kentlilik bilincine dair kavram matrisiyle örtüştüğü görülmektedir. Öyleyse kentlilik bilincine sahip kentlerde sağlıklı kent uygulamalarının özümsemesi ve uygulamada başarı sağlanabilmesi beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

4. SONUÇ YERİNE

Kentler, farklı nitelikteki insan gruplarının, yaşayış tarzlarının, eğitim, gelir, köken bakımından heterojenliğin var olduğu yaşam alanlarıdır. Bu yaşam alanlarında uygulanan kentsel hizmetlere tüm kentlilerin eşit erişimini sağlayabilmek her zaman mümkün olamamaktadır. Çağdaş kent planlaması gerek fiziksel gerekse sosyoekonomik açıdan iyileştirmeler getirebilecek sağlıklı kent yaklaşımını çok sayıda şehirde uygulamaya koymaktadır. Sağlıklı kent; kentteki sağlık imkanlarının artışıyla sağlamanın ötesinde, yaşanabilir kent olma arzusunun bütünsel bir yansımasıdır. Fiziki, ekonomik, ekolojik, politik ve psikolojik faktörlerce toplumun genelinin farkındalığının artışıyla şahitlik edebilecek bir süreçtir. Bu süreçte hız kazanmanın yollarından biri olarak kentlilik bilincinin artırılabilmesi, toplumsal uzlaşma bakımından kıymetli olacaktır. Önemli olan kentliden başlayıp kente doğru iyileşmenin sağlanabilme çabasıdır. Bu yolculukta iyi örneklerden ders alınabilmelidir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılan sağlıklı kent tanımı (2017); "istihdam sağlayıcı, doğal ve tarihi çevreyi koruyan, kimlikli olan ve bu kimliği korunan, doğal afetlere ve diğer afetlere karşı güvenli, satın alınabilir ve yaşam kalitesi yüksek konut çevrelerinin yer aldığı, eğitim, sağlık gibi hizmetleri güçlü, yeterli açık alanı sağlamış, bölgede yaşayanlar arasında sosyal ilişkileri güçlendiren ve

planlı olarak gelişen bir kent” şeklindedir. Gökler ve diğerleri (2020) kentlilerin edinimleri sayesinde mekânı kişiselleştirdiği ve orayı iyileştirmek istediğini söylemektedir. Öyleyse kişiselden kentsele varan bir akımla; çağdaş kent planlama yaklaşımlarındaki başarı için ilk adım kentlilik bilinci çalışmalarına öncelik verilmelidir.

Merkezi ve yerel yönetim yetkilileri, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları temsilcileri, mahalle komiteleri gibi paydaşların kentlilik bilincinin yaygınlaşmasındaki rolü önemlidir. Bunların arasındaki iş birliği ve bilgi paylaşımı kente dair yapılacak atılımların özümsemesinde hız kazandırabilecektir. Unutulmamalıdır ki; her bakımdan sağlıklı bireylerden oluşan kentler, ülkesel kalkınmanın itici gücüdür. Sürdürülebilir toplumların varlığı ve devamlılığı için bu kavramların etkileşimine daha çok dikkat çekilmelidir.

KAYNAKÇA

- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009) Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu, Kentleşme Şûrası, Ankara.
- Edwards, P. ve Tsourus, A.D., (2008) A healthy city is an active city: a physical activity planning guide, Copenhagen: World Health Organization
- Geyik, S. (2010) Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci (Mevlâna Mahallesi Örneği), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Gökler Alkan, L.; Yenigül S.B.; Yalçiner Ercoşkun, Ö.; Akunal, E. (2020) Ankara’da Kentlilik Bilincini Oluşturan

Değişkenlerin Faktör Analizi ile Değerlendirilmesi, Planlama, 30(2), s:187–197

- Health World News (2021) Dünya Sağlık Örgütü Sağlıklı Şehirler Projesi ve Aşamaları ile Türkiye, <https://www.healthworldnews.net/dunya-saglik-orgutu-saglikli-sehirler-projesi-ve-asamaları-ile-türkiye-1987-2020/>, Erişim Tarihi: 20.01.2021
- Keskin, E. B.; Sağocak, M.; Vural Arslan, T. (2015) Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa’da Kentlilik Bilinci Araştırması, PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 11 (1), 21-43.
- Lipovac N., Nikolić G., Popović S., Gradečki N. (2019) Planning as a Function of Preserving the Identity of Place. In: Obad Šćitaroci M., Bojanić Obad Šćitaroci B., Mrđa A. (eds) Cultural Urban Heritage. Springer The Urban Book Series.
- Mutlu, A.; Özyayın, Ö. (2011) Metropol Kent Samsun’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Raporu.
- Sağlıklı Kentler Birliği (2021) Sağlıklı Kentler Projesi Hakkında Bilgiler, <http://www.skb.gov.tr/birlik-hakkında/birlik-hakkında/>, Erişim Tarihi: 19.01.2021
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017) “Sağlıklı Kent Nedir, Kriterleri Nelerdir?”, <http://yalova.csb.gov.tr/saglikli-kent-nedir-kriterleri-nelerdir-haber-169094>, Erişim Tarihi: 14.06.2017
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982) Madde 56, www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 19.01.2021
- Yalçiner Ercoşkun, Ö.; Öcalır Akunal, E.; Yenigül, S.; Alkan, L. (2016). Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları, Paradox Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, Volume: 12, Özel Sayı: 1.